

Pojasnila k Listini o temeljnih pravicah

(2007/C 303/02)¹

V nadaljevanju navedena pojasnila so bila prvotno pripravljena pod vodstvom predsedstva Konvencije, ki je sestavilo Listino Evropske unije o temeljnih pravicah. Ta pojasnila so bila posodobljena pod vodstvom predsedstva Evropske konvencije zaradi prilagoditve besedila Listine s strani omenjene konvencije (zlasti členov 51 in 52) in nadaljnjega razvoja prava Unije. Čeprav sama nimajo pravne veljave, so dragocena pomoč pri razlagi in pojasnjevanju določb Listine.

NASLOV I – DOSTOJANSTVO

Pojasnilo k členu 1 – Človekovo dostojanstvo

Človekovo dostojanstvo ni zgolj samo po sebi temeljna pravica, temveč predstavlja osnovo temeljnih pravic. V Splošni deklaraciji človekovih pravic iz leta 1948 je človekovo dostojanstvo zapisano v preambuli: »Ker pomeni priznanje prirojenega človeškega dostojanstva vseh članov človeške družbe in njihovih enakih in neodtujljivih pravic temelj svobode, pravičnosti in miru na svetu.« Sodišče je v sodbi z dne 9. oktobra 2001 v zadevi Nizozemska proti Evropskemu parlamentu in Svetu, C-377/98, rec. 2001, str. I-7079, točke od 70 do 77, potrdilo, da je temeljna pravica človekovega dostojanstva del prava Unije.

Iz tega izhaja, da se nobena od pravic iz te listine ne sme uporabiti za škodovanje dostojanstvu druge osebe in da je človekovo dostojanstvo ena od bistvenih pravic, določenih v tej listini. Zaradi tega ga je treba spoštovati, tudi kadar je določena pravica omejena.

Pojasnilo k členu 2 – Pravica do življenja

1. Odstavek 1 tega člena temelji na prvem stavku prvega od-

¹ UL C 303, 14. 12. 2007, str. 17–35.

stavka 2. člena Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP), ki se glasi:

»1. Pravica vsakogar do življenja je zavarovana z zakonom ...«

2. Drugi stavek te določbe, ki se nanaša na smrtno kazen, je izgubil pomen z začetkom veljavnosti Protokola št. 6 k EKČP, katerega 1. člen se glasi:

»Smrtna kazen se odpravi. Nihče ne sme biti obsojen na takšno kazen ali usmrčen.«

Odstavek 2 člena 2 Listine temelji na tej določbi.

3. Določbi člena 2 Listine ustrezata tistim iz zgornjih členov EKČP in njenega dodatnega protokola. V skladu s členom 52(3) Listine imata enak pomen in področje uporabe. Zato je na »negativne« opredelitve v EKČP prav tako treba gledati kot na sestavni del Listine:

(a) drugi odstavek 2. člena EKČP:

»Kot kršitev tega člena se ne šteje odvzem življenja, če je posledica uporabe nujno potrebne sile:

(a) pri obrambi katerekoli osebe pred nezakonitim nasiljem,

(b) pri zakonitem odvzemu prostosti ali pri preprečitvi bega osebi, ki ji je zakonito odvzeta prostost,

(c) pri zakonitem dejanju, ki ima namen zadušiti upor ali vstajo.«

(b) 2. člen Protokola št. 6 k EKČP:

»Država lahko določi v svoji zakonodaji smrtno kazen za dejanja, storjena med vojno ali ob neposredni vojni nevarnosti; takšna kazen se sme uporabiti le v primerih, ki so določeni v zakonu in v skladu z določbami zakona ...«

Pojasnilo k členu 3 – Pravica do osebne celovitosti

1. Sodišče je v sodbi z dne 9. oktobra 2001 v zadevi Nizozemska proti Evropskemu parlamentu in Svetu, C-377/98, 2001, str. I-7079, točke 70 in 78 do 80, potrdilo, da je temeljna pravica človekovega dostojanstva del prava Unije in vključuje, v okviru medicine in biologije, svobodno privolitev po predhodni seznanitvi darovalca in prejemnika.

2. Načela iz člena 3 Listine so že vključena v Konvencijo o človekovih pravicah v zvezi z biomedicino, ki jo je sprejel Svet Evrope (ETS 164 in dodatni protokol ETS 168). Listina se ne oddaljuje od

teh načel in zato prepoveduje le reproduktivno kloniranje. Drugih oblik kloniranja niti ne odobrava niti ne prepoveduje. Zato zakonodajalcu na noben način ne preprečuje prepovedi drugih oblik kloniranja.

3. Sklicevanje na evgenične postopke, zlasti tiste, katerih cilj je selekcija ljudi, se nanaša na morebitne razmere, v katerih bi se organizirali in izvajali selekcijski programi, ki bi med drugim vključevali sterilizacijske kampanje, prisilne nosečnosti ter obveznost izbire zakonskega partnerja iz iste etnične skupine, kar so vse dejanja, ki se po statutu Mednarodnega kazenskega sodišča, sprejetem v Rimu 17. julija 1998, štejejo za mednarodna kazniva dejanja (glej točko (g) prvega odstavka 7. člena statuta).

Pojasnilo k členu 4 – Prepoved mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja

Pravica v členu 4 je pravica, zagotovljena s 3. členom EKČP, ki ima enako besedilo: »Nikogar se ne sme mučiti ali nečloveško in ponižujoče z njim ravnati ali ga kaznovati.« Zato ima na podlagi člena 52(3) Listine člen 4 enak pomen in področje uporabe kot 3. člen EKČP.

Pojasnilo k členu 5 – Prepoved suženjstva in prisilnega dela

1. Pravica v členu 5(1) in (2) ustreza prvemu in drugemu odstavku 4. člena EKČP, ki ima enako besedilo. Zato ima v skladu s členom 52(3) Listine enak pomen in obseg kot pravica iz 4. člena EKČP. Zaradi tega:

– legitimna omejitev pravice, zagotovljene v odstavku 1, ni možna;

– v odstavku 2 je treba »prisilno ali obvezno delo« razumeti v luči »negativnih« opredelitev iz tretjega odstavka 4. člena EKČP:

»Pojem »prisilno ali obvezno delo« v zvezi s tem členom ne vključuje:

(a) dela, ki se zahteva pri rednem prestajanju zapora v skladu z določbami 5. člena te Konvencije ali med pogojnim odpustom s prestajanja zaporne kazni,

(b) katerekoli službe vojaške narave, službe, ki jo zahtevajo namesto obveznega služenja vojske v državah, v katerih je ugovor vesti dopusten,

(c) službe, ki je komu dodeljena ob nevarnosti ali ob nesreči, ko je ogroženo življenje ljudi ali blaginja skupnosti,

(d) del ali služb, ki so sestavni del običajnih državljskih dolžnosti.«

2. Odstavek 3 izvira neposredno iz človekovega dostojanstva in upošteva nedavni razvoj organiziranega kriminala, kot so organiziranje pridobitniških mrež za nezakonito priseljevanje ali spolno izkoriščanje. Priloga h Konvenciji Europol vsebuje naslednjo opredelitev, ki se nanaša na trgovino z ljudmi z namenom spolnega izkoriščanja: »Trgovina z ljudmi pomeni izpostavljanje osebe dejanskemu in nezakonitemu vplivu drugih oseb z uporabo nasilja ali groženj ali z zlorabo oblasti ali intrigo z namenom izkoriščanja prostitucije, oblik spolnega izkoriščanja in zlorabe mladoletnikov ali trgovine z zapuščenimi otroki«. Poglavje 6 Konvencije o izvajanju Schengenskega sporazuma, ki je bilo vključeno v pravni red Unije in v katerem sodelujeta Združeno kraljestvo in Irska, vsebuje v členu 27(1) naslednje besedilo, ki se nanaša na mreže za nezakonito priseljevanje: »Pogodbenice ustrezno kaznujejo osebo, ki zaradi dobička tujcu pomaga ali poskuša pomagati vstopiti ali prebivati na ozemlju ene od pogodbenic v nasprotju z zakonodajo te pogodbenice o vstopu in prebivanju tujcev.« Svet je 19. julija 2002 sprejel Okvirni sklep o boju proti trgovanju z ljudmi (UL L 203, 1. 8. 2002, str. 1), ki v členu 1 podrobno opredeljuje kazniva dejanja v zvezi s trgovanjem z ljudmi za namene izkoriščanja delovne sile ali spolnega izkoriščanja, za katera morajo države članice na podlagi tega okvirnega sklepa zagotoviti, da so kazniva.

NASLOV II – SVOBOŠČINE

Pojasnilo k členu 6 – Pravica do svobode in varnosti

Pravice v členu 6 so pravice, ki jih zagotavlja 5. člen EKČP in imajo v skladu s členom 52(3) Listine enak pomen in obseg. Omejitve, ki se lahko zanje legitimno uvedejo, zato ne smejo presegati omejitev iz člena 5 EKČP, ki določa:

»1. Vsakdo ima pravico do svobode in varnosti. Nikomur se ne sme odvzeti prostost, razen v naslednjih primerih in v skladu s postopkom, ki je predpisan z zakonom:

(a) zakonit pripor, odrejen s sodbo pristojnega sodišča,

(b) zakonit odvzem prostosti osebi, ki se ne pokori zakoniti odločbi sodišča, ali zato, da bi zagotovili izpolnitev kakšne z zakonom naložene obveznosti,

(c) zakonit odvzem prostosti, ki je potreben zato, da bi osebo privedli pred pristojno sodno oblast ob utemeljenem sumu, da je storila kaznivo dejanje, ali kadar je to utemeljeno nujno zato, da bi preprečili storitev kaznivega dejanja ali beg po storjenem kaznivem dejanju,

(d) pridržanje mladoletnika na podlagi zakonite odločbe zaradi vzgojnega nadzorstva ali zakonit odvzem prostosti mladoletniku zato, da bi ga privedli pred pristojno oblast,

(e) zakonito pridržanje oseb, da bi preprečili širjenje nalezljivih bolezni, ali duševno bolnih oseb, alkoholikov, narkomanov in potepuhov,

(f) zakonit odvzem prostosti osebi z namenom, da bi ji preprečili nedovoljen vstop v državo, ali pripor osebe, proti kateri teče postopek za izgon ali za izročitev.

2. Ob odvzemu prostosti je treba vsakogar takoj poučiti v jeziku, ki ga razume, o vzrokih za odvzem prostosti in česa ga dolžijo.

3. Vsakogar, ki mu je bila odvzeta prostost v skladu z določbami tč. c 1. odstavka tega člena, je treba takoj privedi pred sodnika ali drugo uradno osebo, ki na podlagi zakona izvršuje sodno oblast; vsakdo ima pravico, da mu sodijo v razumen roku ali ga izpustijo. Izpustitev na prostost je lahko pogojena z jamstvi, da bo prišel na sojenje.

4. Vsakdo, ki mu je bila odvzeta prostost, ima pravico začeti postopek, v katerem bo sodišče hitro odločilo o zakonitosti odvzema prostosti in odredilo njegovo izpustitev, če je bil odvzem prostosti nezakonit.

5. Kdor je bil žrtev odvzema prostosti v nasprotju z določili tega člena, ima iztožljivo pravico do odškodnine.«

Pravice, zapisane v členu 6, je treba zlasti spoštovati, kadar Evropski parlament in Svet sprejemata zakonodajne akte na področju pravosodnega sodelovanja v kazenskih zadevah na podlagi členov 82, 83 in 85 Pogodbe o delovanju Evropske unije, zlasti da se določijo skupne minimalne določbe o kvalifikaciji kršitev in kazni ter nekateri vidiki procesnega prava.

Pojasnilo k členu 7 – Spoštovanje zasebnega in družinskega življenja

Pravice, zagotovljene s členom 7, ustrezajo pravicam, zagotovljenim z 8. členom EKČP. Zaradi upoštevanja tehnološkega razvoja je bila beseda »dopisovanje« zamenjana s »komunikacijami«.

V skladu s členom 52(3) sta pomen in obseg te pravice enaka kot v ustreznem členu EKČP. Zaradi tega so omejitve, ki se lahko za to pravico legitimno uvedejo, enake tistim, ki jih dovoljuje 8. člen EKČP:

»1. Vsakdo ima pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja, svojega doma in dopisovanja.

2. Javna oblast se ne sme vmešavati v izvrševanje te pravice, razen če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato da se prepreči nered ali zločin, da se zavaruje zdravje ali morala ali da se zavarujejo pravice in svoboščine drugih ljudi.«

Pojasnilo k členu 8 – Varstvo osebnih podatkov

Ta člen temelji na členu 286 Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti in Direktivi 95/46/ES Evropskega parlamenta in Sveta o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov (UL L 281, 23. 11. 1995, str. 31), kot tudi na 8. členu EKČP in Konvenciji Sveta Evrope z dne 28. januarja 1981 o varstvu posameznikov glede na avtomatsko obdelavo osebnih podatkov, ki so jo ratificirale vse države članice. Člen 286 Pogodbe ES je sedaj nadomeščen s členom 16 Pogodbe o delovanju Evropske unije in členom 39 Pogodbe o Evropski uniji. Prav tako je treba omeniti Uredbo ES št. 45/2001 Evropskega parlamenta in Sveta o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov v institucijah in organih Skupnosti in o prostem pretoku takih podatkov (UL L 8, 12. 1. 2001, str. 1). Zgoraj omenjeni direktiva in uredba vsebujeta pogoje in omejitve pri izvajanju pravice do varovanja osebnih podatkov.

Pojasnilo k členu 9 – Pravica sklepanja zakonske zveze in pravica ustvarjanja družine

Ta člen temelji na 12. členu EKČP, ki se glasi: »Moški in ženske, zreli za zakon, imajo pravico skleniti zakonsko zvezo in ustanoviti družino v skladu z domačimi zakoni, ki urejajo uveljavljanje te pravice.« Besedilo tega člena je bilo posodobljeno tako, da vključuje primere, kjer nacionalna zakonodaja za oblikovanje družine priznava druge ureditve razen poroke. Ta člen zvežam med človekoma istega spola niti ne prepoveduje niti ne zagotavlja statusa zakonske zveze. Ta pravica je torej podobna tisti, predvideni

v EKČP, vendar pa je lahko njeno področje uporabe širše, kadar tako določa nacionalna zakonodaja.

Pojasnilo k členu 10 – Svoboda misli, vesti in vere

Pravica, zagotovljena v odstavku 1, ustreza pravici, ki jo zagotavlja 9. člen EKČP in ima v skladu s členom 52(3) Listine enak pomen in obseg. Omejitve morajo zato spoštovati drugi odstavek 9. člena Konvencije, ki določa: »Svoboda izpovedovanja vere ali prepričanja se sme omejiti samo v primerih, ki jih določa zakon, in če je to nujno v demokratični družbi zaradi javne varnosti, za zaščito javnega reda, zdravja ali morale ali zaradi varstva pravic in svoboščin drugih ljudi.«

Pravica, zagotovljena v odstavku 2, odraža nacionalne ustavne tradicije in razvoj nacionalne zakonodaje na tem področju.

Pojasnilo k členu 11 – Svoboda izražanja in obveščanja

1. Člen 11 ustreza 10. členu EKČP, ki se glasi:

»1. Vsakdo ima pravico do svobodnega izražanja. Ta pravica obsega svobodo mišljenja ter sprejemanja in sporočanja obvestil in idej brez vmešavanja javne oblasti in ne glede na meje. Ta člen ne preprečuje državam, da zahtevajo dovoljenje za delo radijskih, televizijskih in kinematografskih podjetij.

2. Izvrševanje teh svoboščin vključuje tudi dolžnosti in odgovornosti in je zato lahko podvrženo obličnostim pogojem, omejitvam ali kaznim, ki jih določa zakon in ki so nujne v demokratični družbi zaradi varnosti države, njene ozemeljske celovitosti, zaradi javne varnosti, preprečevanja neredov ali zločinov, za zavarovanje zdravja ali morale, za zavarovanje ugleda ali pravic drugih ljudi, za preprečitev razkritja zaupnih informacij ali za varovanje avtoritete in nepristranskosti sodstva.«

V skladu s členom 52(3) Listine sta pomen in obseg te pravice enaka tistima, ki ju zagotavlja EKČP. Zato omejitve te pravice, ki se lahko uvedejo, ne smejo presegati omejitev iz drugega odstavka 10. člena Konvencije, brez poseganja v omejitve, ki jih lahko konkurenčno pravo Unije nalaga državam članicam glede možnosti uvajanja dovoljenj iz tretjega stavka prvega odstavka 10. člena EKČP.

2. Odstavek 2 tega člena poudarja posledice odstavka 1 za svobodo medijev. Predvsem temelji na sodni praksi Sodišča o televi-

ziji, zlasti sodbi z dne 25. julija 1991 v zadevi Stichting Collectieve Antennevoorziening Gouda in drugi, C-288/89, rec. 1991, str. I-4007), in na Protokolu o sistemu javne radiotelevizije v državah članicah, ki je priložen Pogodbi ES in sedaj pogodbama, ter na Direktivi Sveta 89/552/EGS (zlasti sedemnajsta uvodna izjava).

Pojasnilo k členu 12 – Svoboda zbiranja in združevanja

1. Odstavek 1 tega člena ustreza določbam 11. člena EKČP, ki se glasi:

»1. Vsakdo ima pravico, da mirno zboruje in se svobodno združuje, vključno s pravico, da ustanavlja sindikate in se jim pridruži, da bi zavaroval svoje interese.

2. Izvrševanje teh pravic je mogoče omejiti samo z zakonom, če je to nujno v demokratični družbi zaradi državne ali javne varnosti, za preprečitev neredov ali zločinov, za zaščito zdravja ali morale ali za zavarovanje pravic in svoboščin drugih ljudi. Ta člen ne preprečuje, da bi pripadnikom oboroženih sil, policije ali državne uprave z zakonom omejili izvrševanje teh pravic.«

Pomen določb prvega odstavka člena 12 Listine je enak tistemu iz EKČP, vendar je njihovo področje uporabe širše, ker veljajo na vseh ravneh, vključno na evropski ravni. V skladu s členom 52(3) Listine omejitve te pravice ne smejo presegati tistih, ki veljajo za upravičene po drugem odstavku 11. člena EKČP.

2. Ta pravica prav tako temelji na členu 11 Listine Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev.

3. Odstavek 2 tega člena ustreza členu 10(4) Pogodbe o Evropski uniji.

Pojasnilo k členu 13 – Svoboda umetnosti in znanosti

Ta pravica izhaja predvsem iz pravice do svobode misli in izražanja. Izvaja se ob upoštevanju člena 1 in je lahko predmet omejitev iz 10. člena EKČP.

Pojasnilo k členu 14 – Pravica do izobraževanja

1. Ta člen temelji na skupnih ustavnih tradicijah držav članic in na 2. členu Protokola k EKČP, ki se glasi:

»Nikomur ne sme biti odvzeta pravica do izobraževanja. Pri izvajanju funkcij, ki so v zvezi z vzgojo in izobraževanjem, mora

država spoštovati pravico staršev, da zagotovijo svojim otrokom takšno vzgojo in izobraževanje, ki sta v skladu z njihovim lastnim verskim in filozofskim prepričanjem.«

Zdelo se je smiselno ta člen razširiti na dostop do poklicnega in nadaljnega usposabljanja (glej točko 15 Listine Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev in 10. člen Socialne listine) in dodati načelo brezplačnega obveznega šolanja. Besedilo slednjega pomeni zgolj, da ima pri obveznem šolanju vsak otrok možnost obiskovanja ustanove, ki ponuja brezplačno izobraževanje. To ne zahteva, da so vse ustanove, ki ponujajo izobraževanje ali poklicno in nadaljnje izobraževanje, zlasti zasebne, brezplačne. Prav tako ne izključuje, da je treba nekatere posebne oblike izobraževanja plačevati, če države sprejmejo ukrepe, ki zagotavljajo finančno nadomestilo. V obsegu, v kakršnem Listina velja za Unijo, to pomeni, da mora Unija pri svojih politikah usposabljanja spoštovati brezplačno obvezno šolanje, vendar to seveda ne vzpostavlja novih pristojnosti. Pravico staršev je treba razlagati v povezavi z določbami člena 24.

2. Pravica ustanavljanja javnih ali zasebnih izobraževalnih ustanov je zagotovljena kot eden od vidikov pravice do gospodarske pobude, vendar je omejena s spoštovanjem demokratičnih načel in se izvaja v skladu z ureditvami, ki jih določajo nacionalne zakonodaje.

Pojasnilo k členu 15 – Svoboda izbire poklica in pravica do dela

Pravico do izbire poklica, kot je zagotovljena v členu 15(1), priznava sodna praksa Sodišča (glej med drugim sodbe z dne 14. maja 1974 v zadevi Nold, 4/73, rec. 1974, str. 491, točke od 12 do 14, z dne 13. decembra 1979 v zadevi Hauer, 44/79, rec. 1979, str. 3727, in z dne 8. oktobra 1986 v zadevi Keller, 234/85, rec. 1986, str. 2897, točka 8).

Ta odstavek se prav tako sklicuje na 1. člen, drugi odstavek Evropske socialne listine, ki je bila podpisana 18. oktobra 1961 in so jo ratificirale vse države članice, ter na točko 4 Listine Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev z dne 9. decembra 1989. Izraz »delovni pogoji« je treba razumeti v smislu člena 156 Pogodbe o delovanju Evropske unije.

Odstavek 2 obravnava tri pravice, ki jih zagotavljajo členi 26, 45, 49 in 56 Pogodbe o delovanju Evropske unije, to so pravica

do prostega gibanja delavcev, pravica do ustanavljanja in pravica opravljanja storitev.

Odstavek 3 temelji na členu 153(1)(g) Pogodbe o delovanju Evropske unije in na četrtem odstavku 19. člena Evropske socialne listine, podpisane 18. oktobra 1961, ki so jo ratificirale vse države članice. Člen 52(2) Listine se tako uporablja. Vprašanje zaposlovanja mornarjev z državljanstvom tretjih držav kot članov posadk plovil pod zastavo države članice Unije ureja pravo Unije ter nacionalna zakonodaja in praksa.

Pojasnilo k členu 16 – Svoboda gospodarske pobude

Ta člen temelji na sodni praksi Sodišča, ki je priznalo pravico do izvajanja gospodarske ali trgovske dejavnosti (glej med drugim sodbi z dne 14. maja 1974 v zadevi Nold, 4/73, rec. 1974, str. 491, točka 14, in z dne 27. septembra 1979 v zadevi SpA Eridiana in drugi, 230/78, rec. 1979, str. 2749, točki 20 in 31) in pravico do sklepanja pogodb (glej med drugim sodbo z dne 16. januarja 1979 v zadevi Sukkerfabriken Nykøbing, 151/78, rec. 1979, str. 1, točka 19 in sodbo z dne 5. oktobra 1999 v zadevi Španija proti Komisiji, C-40/97, rec. 1999, str. I-6571, točka 99), ter na členu 119(1) in (3) Pogodbe o delovanju Evropske unije, ki priznava svobodno konkurenco. Seveda se ta pravica izvaja ob spoštovanju prava Unije in nacionalne zakonodaje. Lahko je predmet omejitev, predvidenih v členu 52(1) Listine.

Pojasnilo k členu 17 – Lastninska pravica

Ta člen temelji na 1. členu Protokola k EKČP:

»Vsaka fizična ali pravna oseba ima pravico do spoštovanja svojega premoženja. Nikomur ne sme biti lastnina odvzeta, razen če je to v javnem interesu v skladu s pogoji, ki jih določa zakon, in ob spoštovanju splošnih načel mednarodnega prava.

Ta določba pa nikakor ne omejuje pravice držav, da uveljavijo zakone, za katere menijo, da so potrebni za nadzor nad uporabo premoženja v skladu s splošnim interesom ali za zagotovitev plačila davkov, drugih prispevkov ali denarnih kazni.«

To je temeljna pravica, skupna vsem nacionalnim ustavam. Sodišče jo je v svoji sodni praksi večkrat priznalo, najprej v sodbi Hauer z dne 13. decembra 1979 (rec. 1979, str. 3727). Besedilo je bilo posodobljeno, vendar ima ta pravica v skladu s členom 52(3) enak pomen in obseg kot pravica, ki jo zagotavlja EKČP,

pri čemer omejitve ne smejo presegati tistih, ki so predvidene v EKČP.

Varovanje intelektualne lastnine, ki je eden od vidikov lastninske pravice, je zaradi vedno večjega pomena in zaradi sekundarne zakonodaje Skupnosti posebej omenjeno v odstavku 2. Intelektualna lastnina ne vključuje zgolj literarne in umetnostne lastnine, temveč med drugim tudi patentne pravice, pravice blagovne znamke in sorodne pravice. Zagotovila iz odstavka 1 se smiselno uporabljajo za intelektualno lastnino.

Pojasnilo k členu 18 – Pravica do azila

Besedilo člena temelji na členu 63 Pogodbe ES, ki ga je sedaj nadomestil člen 78 Pogodbe o delovanju Evropske unije, ki Uniji nalaga, da spoštuje Ženevsko konvencijo o statusu beguncev. Primerno se je sklicevati na Protokol o Združenem kraljestvu in Irski, ki je priložen pogodbama, in na Protokol o Danski, da se določi, v kakšnem obsegu te države članice izvajajo pravo Unije na tem področju in v kakšnem obsegu ta člen velja zanje. Ta člen je usklajen s Protokolom o azilu, ki je priložen pogodbama.

Pojasnilo k členu 19 – Varstvo v primeru odstranitve, izгона ali izročitve

Odstavek 1 tega člena ima enak pomen in področje uporabe kot 4. člen Protokola št. 4 k EKČP glede kolektivnega izгона. Njegov namen je zagotoviti, da je vsaka odločitev utemeljena na posebni obravnavi in da z enim ukrepom ni mogoče izgnati vseh oseb, ki imajo državljanstvo posamezne države (glej tudi 13. člen Pakta o državljanskih in političnih pravicah).

Odstavek 2 vključuje ustrezno sodno prakso Evropskega sodišča za človekove pravice glede 3. člena EKČP (glej sodbe z dne 17. decembra 1996 v zadevi Ahmed proti Avstriji 1996-VI, str. 2206, in z dne 7. julija 1989 v zadevi Soering proti Združenemu kraljestvu, 161).

NASLOV III – ENAKOST

Pojasnilo k členu 20 – Enakost pred zakonom

Ta člen ustreza splošnemu pravnemu načelu, ki je vključen v vse evropske ustave in ga je tudi Sodišče priznalo kot osnovno načelo prava Skupnosti (sodbe z dne 13. novembra 1984 v zadevi Racke, 283/83, rec. 1984, str. 3791, sodba z dne 17. aprila 1997 v za-

devi EARL, C-15/95, rec. 1997, str. I-1961, in sodba z dne 13. aprila 2000 v zadevi Karlsson in drugi, C-292/97, rec. 2000, str. 2737).

Pojasnilo k členu 21 – Prepoved diskriminacije

Odstavek 1 izhaja iz člena 13 Pogodbe ES, ki ga je sedaj nadomestil člen 19 Pogodbe o delovanju Evropske unije, iz 14. člena EKČP in – glede genetske dediščine – iz 11. člena Konvencije o človekovih pravicah v zvezi z biomedicino. Če ustreza 14. členu EKČP, se uporablja v skladu s slednjim.

Med odstavkom 1 in členom 19 Pogodbe o delovanju Evropske unije ni neskladja ali nezdružljivosti, saj ima slednji drugo področje uporabe in namen: člen 19 Uniji dodeljuje pristojnost, da sprejema zakonodajne akte, vključno z usklajevanjem zakonov in drugih predpisov držav članic za boj proti nekaterim oblikam diskriminacije, ki so izčrpno našteje v tem členu. Taka zakonodaja lahko vključuje dejavnosti organov držav članic (kot tudi odnose med posamezniki) na vseh področjih v okviru pristojnosti Unije. V nasprotju s tem pa določbe člena 21(1) ne določajo nobenih pooblastil za sprejemanje protidiskriminacijskih zakonov na teh področjih delovanja držav članic ali posameznikov, niti ne določajo splošne prepovedi diskriminacije na teh področjih. Namesto tega se nanašajo zgolj na diskriminacijo s strani samih institucij in teles Unije pri izvajanju pristojnosti, dodeljenih po pogodbah, in s strani držav članic pri izvajanju zakonodaje Unije. Odstavek 1 torej ne spreminja niti obsega pristojnosti iz člena 19 niti razlage tega člena.

Odstavek 2 ustreza členu 18(1) Pogodbe o delovanju Evropske unije in ga je treba uporabljati ob upoštevanju tega člena.

Pojasnilo k členu 22 – Kulturna, verska in jezikovna raznolikost

Ta člen temelji na členu 6 Pogodbe o Evropski uniji in členu 151(1) in (4) Pogodbe ES, ki se nanaša na kulturo in ga je sedaj nadomestil člen 167(1) in (4) Pogodbe o delovanju Evropske unije. Spoštovanje kulturne in jezikovne raznolikosti je sedaj zapisano tudi v členu 3(3) Pogodbe o Evropski uniji. Ta člen se prav tako zgleduje po izjavi št. 11 sklepne listine Amsterdamske pogodbe o statusu cerkva in nekonfesionalnih organizacij, ki je sedaj vključena v člen 17 Pogodbe o delovanju Evropske unije.

Pojasnilo k členu 23 – Enakost žensk in moških

Prvi odstavek tega člena temelji na členih 2 in 3(2) Pogodbe ES, ki sta ju sedaj nadomestila člen 3 Pogodbe o Evropski uniji in člen 8 Pogodbe o delovanju Evropske unije, ki Uniji zastavljata cilj spodbujati enakost med ženskami in moškimi, in na členu 157(1) Pogodbe o delovanju Evropske unije. Izhaja iz 20. člena spremenjene Evropske socialne listine z dne 3. maja 1996 in iz točke 16 Listine Skupnosti o pravicah delavcev.

Prav tako temelji na členu 157(3) Pogodbe o delovanju Evropske unije in na členu 2(4) Direktive Sveta 76/207/EGS o izvrševanju načela enakega obravnavanja moških in žensk v zvezi z dostopom do zaposlitve, poklicnega usposabljanja in napredovanja ter delovnih pogojev.

Drugi odstavek na kratko povzema člen 157(4) Pogodbe o delovanju Evropske unije, ki določa, da načelo enakega obravnavanja ne preprečuje ohranitve ali sprejetja ukrepov o specifičnih ugodnostih, s katerimi se nezadostno zastopanemu spolu olajša opravljanje poklicne dejavnosti ali prepreči ali izravna neugoden položaj v poklicni karieri. V skladu s členom 52(2) ta odstavek ne spreminja člena 157(4).

Pojasnilo k členu 24 – Pravice otroka

Ta člen temelji na newyorški Konvenciji o otrokovih pravicah, ki je bila podpisana 20. novembra 1989 in so jo ratificirale vse države članice, zlasti na 3., 9., 12. in 13. členu te konvencije.

Odstavek 3 upošteva dejstvo, da lahko zakonodaja Unije o civilnih zadevah s čezmejnimi posledicami, katere pristojnosti izhajajo iz člena 81 Pogodbe o delovanju Evropske unije, kot del oblikovanja območja svobode, varnosti in pravice vključuje zlasti pravico do obiska, s katero se zagotovi, da lahko otrok redno vzdržuje osebni in neposredni stik z obema staršema.

Pojasnilo k členu 25 – Pravice starejših

Ta člen izhaja iz 23. člena spremenjene Evropske socialne listine in iz členov 24 in 25 Listine Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev. Seveda sodelovanje v družbenem in kulturnem življenju vključuje tudi sodelovanje v političnem življenju.

Pojasnilo k členu 26 – Vključenost invalidov

Načelo tega člena temelji na 15. členu Evropske socialne listine

in izhaja tudi iz točke 26 Listine Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev.

NASLOV IV – SOLIDARNOST

Pojasnilo k členu 27 – Pravica delavcev do obveščenosti in posvetovanja v podjetju

Ta člen se pojavi v Evropski socialni listini (spremenjeni) (21. člen) in v Listini Skupnosti o pravicah delavcev (točki 17 in 18). Velja pod pogoji, kot jih določajo pravo Unije in nacionalne zakonodaje. Sklicevanje na ustrezne ravni se nanaša na ravni, kot jih določa pravo Unije ali nacionalne zakonodaje in prakse, kar lahko vključuje evropsko raven, kadar tako določa zakonodaja Unije. Unija na tem področju razpolaga z obsežnim pravnim redom: člena 154 in 155 Pogodbe o delovanju Evropske unije ter Direktiva 2002/14/ES Evropskega parlamenta in Sveta o določitvi splošnega okvira za obveščanje in posvetovanje z delavci v Evropski skupnosti, Direktiva Sveta 98/59/ES o približevanju zakonodaje držav članic v zvezi s kolektivnimi odpusti, Direktiva Sveta 2001/23/ES o približevanju zakonodaje držav članic v zvezi z ohranjanjem pravic delavcev v primeru prenosa podjetij, obratov ali delov podjetij ali obratov in Direktiva Sveta 94/45/ES o ustanovitvi Evropskega sveta delavcev ali uvedbi postopka obveščanja in posvetovanja z delavci v družbah ali posameznih družbah na območju Skupnosti.

Pojasnilo k členu 28 – Pravica do kolektivnih pogajanj in ukrepov

Ta člen temelji na 6. členu Evropske socialne listine in na Listini Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev (točki 12 in 14). Pravico do kolektivnih ukrepov je Evropsko sodišče za človekove pravice priznalo kot enega izmed elementov pravic sindikatov, ki jih določa 11. člen EKČP. Glede ustreznih ravni, na katerih lahko potekajo kolektivna pogajanja, glej pojasnilo k prejšnjemu členu. Načine in omejitve izvajanja kolektivnih ukrepov, vključno s stavko, določajo nacionalne zakonodaje in prakse, vključno z vprašanjem, ali se lahko ti ukrepi hkrati izvajajo v več državah članicah.

Pojasnilo k členu 29 – Pravica dostopa do služb za posredovanje zaposlitev

Ta člen temelji na tretjem odstavku 1. člena Evropske socialne

listine in na točki 13 Listine Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev.

Pojasnilo k členu 30 – Varstvo v primeru neupravičene odpustitve

Ta člen izhaja iz 24. člena spremenjene Socialne listine. Glej tudi Direktivo Sveta 2001/23/ES o približevanju zakonodaje držav članic v zvezi z ohranjanjem pravic delavcev v primeru prenosa podjetij, obratov ali delov podjetij ali obratov in Direktivo Sveta 80/987/EGS o približevanju zakonodaje držav članic v zvezi z varstvom delavcev v primeru plačilne nesposobnosti njihovega delodajalca, kakor je bila spremenjena z Direktivo 2002/74/ES Evropskega parlamenta in Sveta.

Pojasnilo k členu 31 – Pošteni in pravični delovni pogoji

1. Odstavek 1 tega člena temelji na Direktivi Sveta 89/391/EGS o uvedbi ukrepov za spodbujanje izboljšav varnosti in zdravja delavcev pri delu. Izhaja tudi iz 3. člena Socialne listine in točke 19 Listine Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev ter, glede dostojanstva pri delu, iz 26. člena spremenjene Socialne listine. Izraz »delovni pogoji« je treba razumeti v smislu člena 156 Pogodbe o delovanju Evropske unije.

2. Odstavek 2 temelji na Direktivi Sveta 93/104/ES o določenih vidikih organizacije delovnega časa ter na 2. členu Evropske socialne listine in točki 8 Listine Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev.

Pojasnilo k členu 32 – Prepoved dela otrok in varstvo mladih pri delu

Ta člen temelji na Direktivi Sveta 94/33/ES o varstvu mladih ljudi pri delu, 7. členu Evropske socialne listine in na točkah 20 do 23 Listine Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev.

Pojasnilo k členu 33 – Družinsko in poklicno življenje

Odstavek 1 člena 33 temelji na 16. členu Evropske Socialne listine.

Odstavek 2 izhaja iz Direktive Sveta 92/85/EGS o uvedbi ukrepov za spodbujanje izboljšav na področju varnosti in zdravja pri delu nosečih delavk in delavk, ki so pred kratkim rodile ali dojijo,

in Direktive Sveta 96/34/ES o okvirnem sporazumu o starševskem dopustu, sklenjenem med UNICE, CEEP in ETUC. Temelji tudi na 8. členu (zaščita materinstva) Evropske socialne listine in izhaja iz 27. člena (pravica delavcev z družinskimi obveznostmi do enakih možnosti in enakega obravnavanja) spremenjene Socialne listine. »Materinstvo« je obdobje od spočetja do prenehanja dojenja.

Pojasnilo k členu 34 – Socialna varnost in socialna pomoč

Načelo iz odstavka 1 člena 34 temelji na členih 153 in 156 Pogodbe o delovanju Evropske unije ter na 12. členu Evropske socialne listine in točki 10 Listine Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev. Unija ga mora spoštovati pri izvajanju pristojnosti, ki so ji dodeljene s členoma 153 in 156 Pogodbe o delovanju Unije. Sklicevanje na socialne službe se nanaša na primere, v katerih so bile takšne službe vzpostavljene z namenom zagotavljanja določenih storitev, vendar to ne pomeni, da je treba takšne službe uvesti, če ne obstajajo. »Materinstvo« je treba razumeti enako kot v prejšnjem členu.

Odstavek 2 temelji na četrtem odstavku 12. člena in četrtem odstavku 13. člena Evropske socialne listine ter točki 2 Listine Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev in odraža pravila, ki izhajajo iz Uredbe Sveta (EGS) št. 1408/71 o uporabi sistemov socialne varnosti za zaposlene osebe in njihove družinske člane, ki se gibljejo v Skupnosti in Uredbe Sveta (EGS) št. 1612/68 o prostem gibanju delavcev v Skupnosti.

Odstavek 3 izhaja iz 13. člena Evropske socialne listine, 30. in 31. člena spremenjene Socialne listine ter točke 10 Listine Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev. Unija ga mora spoštovati v okviru politik, ki temeljijo na členu 153 Pogodbe o delovanju Evropske unije.

Pojasnilo k členu 35 – Varovanje zdravja

Načela iz tega člena temeljijo na členu 152 Pogodbe ES, ki se sedaj nadomesti s členom 168 Pogodbe o delovanju Evropske unije, ter na 11. in 13. členu Evropske socialne listine. Drugi stavek člena ustreza členu 168(1).

Pojasnilo k členu 36 – Dostop do storitev splošnega gospodarskega pomena

Ta člen je v celoti usklajen s členom 14 Pogodbe o delovanju Evropske unije in ne uvaja nove pravice. Določa le načelo, v skladu s katerim Unija spoštuje dostop do storitev splošnega gospodarskega pomena, kakor predvidevajo nacionalne določbe, če so te določbe združljive s pravom Unije.

Pojasnilo k členu 37 – Varstvo okolja

Načelo iz tega člena je nastalo na podlagi členov 2, 6 in 174 Pogodbe ES, ki se sedaj nadomestijo s členom 3(3) Pogodbe o Evropski uniji in členoma 11 in 191 Pogodbe o delovanju Evropske unije.

Izhaja tudi iz določb nekaterih nacionalnih ustav.

Pojasnilo k členu 38 – Varstvo potrošnikov

Načelo iz tega člena je nastalo na podlagi člena 169 Pogodbe o delovanju Evropske unije.

NASLOV V – PRAVICE DRŽAVLJANOV

Pojasnilo k členu 39 – Pravica voliti in biti voljen na volitvah v Evropski parlament

Člen 39 se v skladu s členom 52(2) Listine uporablja pod pogoji, določenimi v pogodbah. Člen 39(1) ustreza pravici, zagotovljeni s členom 20(2) Pogodbe o delovanju Evropske unije (primerjaj tudi pravno podlago v členu 22 Pogodbe o delovanju Evropske unije za sprejetje podrobne ureditve za uresničevanje navedene pravice), člen 39(2) pa ustreza členu 14(3) Pogodbe o Evropski uniji. Člen 39(2) povzema osnovna načela volilnega sistema v demokratični državi.

Pojasnilo k členu 40 – Pravica voliti in biti voljen na občinskih volitvah

Ta člen ustreza pravici iz člena 20(2) Pogodbe o delovanju Evropske unije (primerjaj tudi pravno podlago v členu 22 Pogodbe o delovanju Evropske unije za sprejetje podrobne ureditve za uresničevanje navedene pravice). V skladu s členom 52(2) Listine se uporablja pod pogoji, določenimi v omenjenih členih pogodb.

Pojasnilo k členu 41 – Pravica do dobrega upravljanja

Člen 41 temelji na obstoju Unije kot skupnosti prava, katere

značilnosti so se razvile v okviru sodne prakse, ki je med drugim utemeljila dobro upravljanje kot splošno pravno načelo (glej med drugim sodbo Sodišča z dne 31. marca 1992 v zadevi Burban proti Evropskemu parlamentu, C-255/90 P, rec. 1992, str. I-2253 ter sodbi Sodišča prve stopnje z dne 18. septembra 1995 v zadevi Nölle proti Svetu in Komisiji, T-167/94, rec. 1995, str. II-2589 in z dne 9. julija 1999 v zadevi New Europe Consulting in drugi proti Komisiji, T-231/97, rec. 1999, str. II-2403). Besedilo navedene pravice v odstavkih 1 in 2 izhaja iz sodne prakse (sodbe Sodišča z dne 15. oktobra 1987 v zadevi Heylens, 222/86, rec. 1987, str. 4097, točka 15, z dne 18. oktobra 1989 v zadevi Orkem proti Komisiji, 374/87, rec. 1989, str. 3283 in z dne 21. novembra 1991 v zadevi TU München, C-269/90, rec. 1991, str. I-5469 ter sodbi Sodišča prve stopnje z dne 6. decembra 1994 v zadevi Lisrestal in drugi proti Komisiji, T-450/93, rec. 1994, str. II-1177 in z dne 18. septembra 1995 v prejemljeni zadevi Nölle) in besedilo glede obveznosti navedbe razlogov izhaja iz člena 296 Pogodbe o delovanju Evropske unije (primerjaj tudi pravno podlago v členu 298 Pogodbe o delovanju Evropske unije za sprejetje zakonodajnih aktov za odprto, učinkovito in neodvisno evropsko upravo).

Odstavek 3 povzema pravico, ki je sedaj zagotovljena s členom 340 Pogodbe o delovanju Evropske unije. Odstavek 4 povzema pravico, ki je sedaj zagotovljena s členom 20(2)(d) in členom 25 Pogodbe o delovanju Evropske unije. V skladu s členom 52(2) je treba navedene pravice uporabljati pod pogoji in v mejah, določenih v pogodbah.

Pravica do učinkovitega pravnega sredstva, ki je pomemben vidik tega vprašanja, je zagotovljena s členom 47 te listine.

Pojasnilo k členu 42 – Pravica dostopa do dokumentov

Pravica, zagotovljena s tem členom, je bila povzeta po členu 255 Pogodbe ES, na podlagi katerega je bila naknadno sprejeta Uredba (ES) št. 1049/2001 Evropskega parlamenta in Sveta o dostopu javnosti do dokumentov Evropskega parlamenta, Sveta in Komisije. Evropska konvencija je to pravico razširila na dokumente institucij, organov in agencij v splošnem, ne glede na njihovo obliko (glej člen 15(3) Pogodbe o delovanju Evropske unije. V skladu s členom 52(2) Listine se pravica dostopa do dokumentov uresničuje pod pogoji in omejitvami, predvidenimi v členu 15(3) Pogodbe o delovanju Evropske unije.

Pojasnilo k členu 43 – Evropski varuh človekovih pravic

Pravica, zagotovljena s tem členom, je pravica, zagotovljena s členoma 20 in 228 Pogodbe o delovanju Evropske Unije. V skladu s členom 52(2) Listine se uporablja pod pogoji iz prej omenjenih dveh členov.

Pojasnilo k členu 44 – Pravica do peticije

Pravica, zagotovljena s tem členom, je pravica, zagotovljena s členoma 20 in 227 Pogodbe o delovanju Evropske unije. V skladu s členom 52(2) Listine se uporablja pod pogoji iz prej omenjenih dveh členov.

Pojasnilo k členu 45 – Svoboda gibanja in prebivanja

Pravica, zagotovljena z odstavkom 1, je pravica, zagotovljena s členom 20(2)(a) Pogodbe o delovanju Evropske unije (primerjaj tudi pravno podlago v členu 21 in sodbo Sodišča z dne 17. septembra 2002 v zadevi Baumbast, C-413/99, rec. 2002, str. 709). V skladu s členom 52(2) Listine se uporablja pod pogoji in v mejah, določenih v pogodbah.

Odstavek 2 se nanaša na pristojnost, dodeljeno Uniji s členi 77, 78 in 79 Pogodbe o delovanju Evropske unije. Dodelitev te pravice je zato odvisna od institucij, ki izvajajo to pristojnost.

Pojasnilo k členu 46 – Diplomatska in konzularna zaščita

Pravica, zagotovljena s tem členom, je pravica, zagotovljena s členom 20 Pogodbe o delovanju Evropske unije (primerjaj tudi pravno podlago v členu 23). V skladu s členom 52(2) Listine se uporablja pod pogoji iz prej omenjenih dveh členov.

NASLOV VI – SODNO VARSTVO

Pojasnilo k členu 47 – Pravica do učinkovitega pravnega sredstva in nepristranskega sodišča

Prvi odstavek temelji na 13. členu EKČP:

»Vsakdo, čigar pravice in svoboščine, zajamčene s to Konvencijo, so kršene, ima pravico do učinkovitih pravnih sredstev pred domačimi oblastmi, in to tudi če je kršitev storila uradna oseba pri opravljanju uradne dolžnosti.«

Vendar pa je varstvo v okviru prava Unije širše, saj zagotavlja pravico do učinkovitega pravnega sredstva pred sodiščem. Sodi-

šče je v sodbi z dne 15. maja 1986 navedeno pravico utemeljilo kot splošno načelo prava Unije v sodbi z dne 15. maja 1986 v zadevi Johnston, 222/84, rec. 1986, str. 1651 (glej tudi sodbi z dne 15. oktobra 1987 v zadevi Heylens, 222/86, rec. 1987, str. 4097, in z dne 3. decembra 1992 v zadevi Borelli proti Komisiji, C-97/91, rec. 1992, str. I-6313). Po mnenju Sodišča se navedeno splošno načelo prava Unije uporablja tudi za države članice pri njihovem izvajanju prava Unije. Vključitev te sodne prakse v Listino ni bila namenjena spremembi sistema sodnega nadzora, določenega v pogodbah, zlasti ne pravil o dopustnosti neposrednih tožb pred Sodiščem Evropske unije. Evropska konvencija je preučila sistem sodnega nadzora Unije, vključno s pravili o dopustnosti, ter ga potrdila in hkrati spremenila nekatere njegove vidike, kot je prikazano v členih 251 do 281 Pogodbe o delovanju Evropske unije in zlasti v členu 263(4). Člen 47 se uporablja za institucije Unije in države članice pri njihovem izvajanju prava Unije in velja za vse pravice, zagotovljene s pravom Unije.

Drugi odstavek ustreza prvemu odstavku 6. člena ESČP, ki se glasi:

»Vsakdo ima pravico, da o njegovih civilnih pravicah in obveznostih ali o kakršnihkoli kazenskih obtožbah zoper njega pravično in javno ter v razumnem roku odloča neodvisno in nepristransko z zakonom ustanovljeno sodišče. Sodba mora biti izrečena javno, toda tisk in javnost sta lahko izločena iz sojenja deloma ali v celoti v interesu morale, javnega reda ali državne varnosti, če to v demokratični družbi zahtevajo koristi mladoletnikov ali varovanje zasebnega življenja strank, pa tudi tedaj, kadar bi po mnenju sodišča zaradi posebnih okoliščin javnost sojenja škodovala interesom pravičnosti.«

V pravu Unije pravica do poštenega sojenja ni omejena na spore, ki se nanašajo na pravice in obveznosti civilnega prava. To je ena od posledic dejstva, da je Unija skupnost prava, kot navaja Sodišče v sodbi z dne 23. aprila 1986 v zadevi »Les Verts« proti Evropskemu parlamentu, 294/83, rec. 1986, str. 1339. Kljub temu se jamstva, zagotovljena z EKČP, v vseh pogledih, razen glede njihovega področja uporabe, uporabljajo na podoben način za Unijo.

V zvezi s tretjim odstavkom je treba opozoriti na dejstvo, da je treba v skladu s sodno prakso Evropskega sodišča za človekove pravice poskrbeti za pravno pomoč, če bi bilo v primeru, da takšne pomoči ni, nemogoče zagotoviti učinkovito pravno sredstvo

(sodba EKČP z dne 9. oktobra 1979 v zadevi Airey, serija A, zvezek 32, str. 11). Obstaja tudi sistem pravne pomoči za zadeve, ki so na Sodišču Evropske unije.

Pojasnilo k členu 48 – Domneva nedolžnosti in pravica do obrambe

Člen 48 je enak drugemu in tretjemu odstavku 6. člena EKČP, ki se glasi:

»2. Kdor je obdolžen kaznivega dejanja, velja za nedolžnega, dokler ni v skladu z zakonom dokazana njegova krivda.

3. Kdor je obdolžen kaznivega dejanja, ima naslednje minimalne pravice:

(a) da ga takoj in natančno seznanijo v jeziku, ki ga razume, z bistvom in vzroki obtožbe, ki ga bremenijo;

(b) da ima primeren čas in možnosti za pripravo svoje obrambe;

(c) da se brani sam ali z zagovornikom po lastni izbiri ali če nima dovolj sredstev za plačilo zagovornika, da ga dobi brezplačno, če to zahtevajo interesi pravičnosti;

(d) da zaslišuje oziroma zahteva zaslišanje obremenilnih prič in da doseže navzočnost in zaslišanje razbremenilnih prič ob enakih pogojih, kot veljajo za obremenilne priče;

(e) da ima brezplačno pomoč tolmača, če ne razume ali ne govori jezika, ki se uporablja pred sodiščem.«

V skladu s členom 52(3) ima ta pravica enak pomen in področje uporabe kot pravica, zagotovljena z EKČP.

Pojasnilo k členu 49 – Načeli zakonitosti in sorazmernosti kaznivih dejanj in kazni

Ta člen upošteva običajno pravilo o prepovedi retroaktivnosti zakonov in kazni. Dodano je bilo pravilo retroaktivnosti milejšega kazenskega zakona, ki obstaja v številnih državah članicah in je podano v 15. členu Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah.

V 7. členu EKČP je zapisano:

»1. Nihče ne sme biti obsojen za katerokoli dejanje, izvršeno s storitvijo ali opustitvijo, ki ni bilo določeno kot kaznivo dejanje po domačem ali po mednarodnem pravu v času, ko je bilo storjeno. Prav tako se ne sme izreči strožja kazen od tiste, ki jo je bilo mogoče izreči v času, ko je bilo kaznivo dejanje storjeno.

2. Ta člen ni ovira za sojenje in kaznovanje oseb za kako storitev ali opustitev, ki je bila v času, ko je bila storjena, kazniva po splošnih pravnih načelih, ki jih priznavajo civilizirani narodi.«

V odstavku 2 je črtana beseda »civilizirani«; to ne spreminja pomena tega odstavka, ki se nanaša predvsem na zločine zoper človeštvo. V skladu s členom 52(3) ima tukaj zagotovljena pravica torej enak pomen in obseg kot pravica, zagotovljena z EKČP.

Odstavek 3 podaja splošno načelo sorazmernosti kaznivih dejanj in kazni, ki je utemeljeno z ustavnimi tradicijami, skupnimi vsem državam članicam, in s sodno prakso Sodišča Skupnosti.

Pojasnilo k členu 50 – Pravica, da se za isto kaznivo dejanje kazensko ne preganja ali kaznuje dvakrat

4. člen Protokola št. 7 k EKČP se glasi:

»1. Pravosodni organi iste države ne smejo nikogar ne kazensko preganjati ne kaznovati za kaznivo dejanje, za katero je bil na podlagi zakona in v skladu s kazenskim postopkom te države s pravnomočno sodbo že oproščen ali obsojen.

2. Določbe prejšnjega odstavka ne preprečujejo obnove kazenskega postopka na podlagi zakona in skladno s kazenskim postopkom prizadete države, če obstajajo dokazi o novih ali na novo odkritih dejstvih ali pa če je v prejšnjih postopkih prišlo do bistvene napake, ki bi lahko vplivala na izid sojenja.

3. Določila tega člena se ne smejo derogirati s sklicevanjem na 15. člen Konvencije.«

Pravilo »*non bis in idem*« se uporablja v pravu Unije (glej med obsežno sodno prakso, sodbo Sodišča z dne 5. maja 1966 v združenih zadevah Gutmann proti Komisiji, 18/65 in 35/65, rec. 1966, str. 150 in za novejšo zadevo, sodbo Sodišča prve stopnje z dne 20. aprila 1999 v združenih zadevah Limburgse Vinyl Maatschappij NV proti Komisiji, T-305/94 in druge, rec. 1999, str. II-931). Pravilo o prepovedi kumulacije se nanaša na kumulacijo dveh kazni enake vrste, v tem primeru kazni, izrečene na kazenskem sodišču.

V skladu s členom 50 se pravilo »*non bis in idem*« ne uporablja zgolj v okviru sodne pristojnosti ene države, temveč tudi v okviru sodne pristojnosti več držav članic. To ustreza pravnemu redu Unije; glej člene 54 do 58 Konvencije o izvajanju schengenskega sporazuma in sodbo Sodišča z dne 11. februarja 2003 v zadevi Gözütok, C-187/01 rec. 2003, str. I-1345), člen 7 Konvencije o varstvu finančnih interesov Skupnosti in člen 10 Konvencije o

boju proti korupciji. Zelo omejene izjeme v navedenih konvencijah, ki državam članicam omogočajo izjemo od pravila »*non bis in idem*«, so določene s horizontalno klavzulo člena 52(1) Listine o omejitvah. Kar zadeva primere iz 4. člena Protokola št. 7 EKČP, tj. uporabo načela v isti državi članici, ima zagotovljena pravica enak pomen in obseg kot ustrezna pravica v EKČP.

NASLOV VII – SPLOŠNE DOLOČBE O RAZLAGI IN UPORABI LISTINE

Pojasnilo k členu 51 – Področje uporabe

Namen člena 51 je opredeliti področje uporabe Listine. Prizadeva si jasno določiti, da se Listina ob upoštevanju načela subsidiarnosti najprej uporablja za institucije in organe Unije. Ta določba je bila sestavljena v skladu s členom 6(2) Pogodbe o Evropski uniji, ki od Unije zahteva, da upošteva temeljne pravice, in v skladu z mandatom, podeljenim v okviru Evropskega sveta v Kölnu. Izraz »institucije« je določen v pogodbah. V pogodbah se izraz »organi, uradi in agencije« navadno uporablja za označevanje vseh teles, ustanovljenih s pogodbama ali sekundarno zakonodajo (glej npr. člen 15 ali 16 Pogodbe o delovanju Evropske unije).

V zvezi z državami članicami sodna praksa Sodišča nedvoumno določa, da je zahteva po spoštovanju temeljnih pravic, opredeljenih v okviru Unije, za države članice zavezujoča le tedaj, ko ukrepajo znotraj področja uporabe prava Unije (sodbe z dne 13. julija 1989 v zadevi Wachauf, 5/88, rec. 1989, str. 2609, z dne 18. junija 1991 v zadevi ERT, rec. 1991, str. I-2925, in z dne 18. decembra 1997 v zadevi Annibaldi, C-309/96, rec. 1997, str. I-7493). Sodišče je nedavno potrdilo to sodno prakso: »Treba je tudi upoštevati, da so zahteve, ki izhajajo iz varstva temeljnih pravic v pravnem redu Skupnosti, prav tako zavezujoče za države članice pri njihovem izvajanju pravil Skupnosti ...« (sodba z dne 13. aprila 2000 C-292/97, rec. 2000, str. I-2737, točka 37). Seveda se to pravilo, utemeljeno v tej listini, uporablja za centralne organe in regionalne ali lokalne organe ter za javne organizacije pri njihovem izvajanju prava Unije.

Odstavek 2 skupaj z drugim stavkom odstavka 1 potrjuje, da Listina ne more povzročiti širitve pristojnosti in nalog, ki so s pogodbama dodeljene Uniji. Gre za to, da se izrecno navedejo logične posledice, ki izhajajo iz načela subsidiarnosti in dejstva, da ima Unija samo tiste pristojnosti, ki so ji bile dodeljene. Temeljne

pravice, zagotovljene v Uniji, učinkujejo le v okviru pristojnosti, določenih v pogodbah. Zato lahko obveznost institucij Unije, da v skladu z drugim stavkom odstavka 1 spodbujajo načela, podana v Listini, obstaja le v mejah teh pristojnosti.

Odstavek 2 tudi potrjuje, da Listina ne more povzročiti širitve področja uporabe prava Unije preko njenih pristojnosti, določenih v pogodbah. Sodišče je že opredelilo to pravilo v zvezi s temeljnimi pravicami, ki se štejejo kot del prava Unije (sodba z dne 17. februarja 1998 v zadevi Grant, C-249/96, rec. 1998, str. I-621, točka 45). V skladu s tem pravilom je samoumevno, da sklicevanje na Listino v členu 6 Pogodbe o Evropski uniji ne more samo po sebi pomeniti širitve obsega ukrepov držav članic, ki se štejejo kot »izvajanje prava Unije« (v smislu odstavka 1 in zgoraj navedene sodne prakse).

Pojasnilo k členu 52 – Obseg pravic in načel ter njihova razlaga

Namen člena 52 je opredeliti obseg pravic in načel Listine ter določiti pravila za njihovo razlago. Odstavek 1 obravnava podrobnosti glede omejevanja pravic. Besedilo temelji na sodni praksi Sodišča: »... skladno z ustaljeno sodno prakso Sodišča je mogoče uvesti omejitve pri uresničevanju temeljnih pravic, zlasti v okviru skupne ureditve trga, pod pogojem, da navedene omejitve dejansko ustrezajo ciljem splošnega interesa, za katere se zavzema Skupnost, in da glede na želeni cilj ne povzročajo čezmernega in neutemeljenega poseganja, ki bi ogrožalo samo bistvo navedenih pravic« (sodba z dne 13. aprila 2000, C-292/97, točka 45). Sklicevanje na splošne interese, ki jih priznava Unija, zajema cilje iz člena 3 Pogodbe o Evropski uniji in druge interese, ki so zaščiteni s posebnimi določbami pogodb, na primer členom 4(1) Pogodbe o Evropski uniji, ter členi 35(3), 36 in 346 Pogodbe o delovanju Evropske unije.

Odstavek 2 se nanaša na pravice, ki jih že izrecno zagotavlja Pogodba ES in priznava Listina in se sedaj nahajajo v pogodbah (predvsem pravice, ki izhajajo iz državljanstva Unije). Pojasnjuje, da za takšne pravice še nadalje veljajo pogoji in omejitve, ki se uporabljajo za pravo Unije, na katerem te pravice temeljijo, in ki so sedaj predvideni v pogodbah. Listina ne spreminja sistema pravic, ki so bile dodeljene s Pogodbo ES in so sedaj povzete v pogodbah.

Namen odstavka 3 je zagotoviti potrebno usklajenost med Listino in EKČP z vzpostavitvijo pravila, da sta vsebina in obseg navedenih pravic, vključno z dovoljenimi omejitvami, enaka kot vsebina in pomen pravic, ki ju določa EKČP, kolikor pravice v tej listini ustrezajo tudi pravicam, zagotovljenim z EKČP. To zlasti pomeni, da mora zakonodajalec pri določanju omejitev navedenih pravic upoštevati enaka merila, kot so določena v podrobni ureditvi o omejitvah iz EKČP, ki tako postanejo veljavna za pravice, zajete v tem odstavku, ne da bi to škodilo avtonomiji prava Unije in Sodišča Evropske unije.

Sklicevanje na EKČP zajema Konvencijo in njene protokole. Vsebina in obseg zagotovljenih pravic nista določena le z besedilom navedenih aktov, temveč tudi s sodno prakso Evropskega sodišča za človekove pravice in Sodišča Evropske unije. Namen zadnjega stavka v odstavku je Uniji omogočiti, da zagotavlja širše varstvo. V vsakem primeru raven varstva, ki jo zagotavlja Listina, ne sme biti nižja od ravni, ki jo zagotavlja EKČP.

Listina ne vpliva na možnost držav članic, da uporabijo 15. člen EKČP, ki dovoljuje odstopanje od pravic, predvidenih v EKČP, v primeru vojne ali druge splošne nevarnosti, ki ogroža življenje naroda, če sprejmejo ukrepe na področju nacionalne obrambe v primeru vojne ali na področju vzdrževanja javnega reda in miru v skladu s svojimi obveznostmi iz člena 4(1) Pogodbe o Evropski uniji ter členov 347 in 72 Pogodbe o delovanju Evropske unije.

Seznam pravic, za katere bi lahko v sedanji fazi – brez izključitve razvoja na področju prava, zakonodaje in pogodb – veljalo, da ustrezajo pravicam v EKČP v smislu tega odstavka, je podan v nadaljevanju. Seznam ne vključuje pravic, ki so dodane pravicam v EKČP.

1. Členi, katerih pomen in področje uporabe sta enaka kot pomen in področje uporabe ustreznih členov EKČP:

- člen 2 ustreza 2. členu EKČP;
- člen 4 ustreza 3. členu EKČP;
- člen 5(1) in (2) ustreza 4. členu EKČP;
- člen 6 ustreza 5. členu EKČP;
- člen 7 ustreza 8. členu EKČP;
- člen 10(1) ustreza 9. členu EKČP;
- člen 11 ustreza 10. členu EKČP brez poseganja v omejitve,

ki jih lahko pravo Unije nalaga državam članicam glede možnosti uvajanja dovoljenj iz tretjega stavka prvega odstavka 10. člena

EKČP;

- člen 17 ustreza 1. členu Protokola k EKČP;
- člen 19(1) ustreza 4. členu Protokola št. 4;
- člen 19(2) ustreza 3. členu EKČP, kakor ga razlaga Evropsko sodišče za človekove pravice;
- člen 48 ustreza drugemu in tretjemu odstavku 6. člena EKČP;
- člen 49(1) (razen zadnjega stavka) in (2) ustreza 7. členu EKČP.

2. Členi, katerih pomen je sicer enak kot pomen ustreznih členov EKČP, njihovo področje uporabe pa je širše:

- člen 9 zajema enako področje kot 12. člen EKČP, vendar se lahko njegovo področje uporabe razširi na druge vrste sklepanja zakonske zveze, če slednje predvideva nacionalna zakonodaja;
- člen 12(1) ustreza 11. členu EKČP, vendar se njegovo področje uporabe razširi na raven Evropske unije;
- člen 14(1) ustreza 2. členu Protokola k EKČP, vendar se njegovo področje uporabe razširi, tako da zajema dostop do poklicnega in nadaljnega usposabljanja;
- člen 14(3) ustreza 2. členu Protokola k EKČP, kar zadeva pravice staršev;
- člen 47(2) in (3) ustreza prvemu odstavku 6. člena EKČP, vendar omejitev na odločanje o civilnih pravicah in obveznostih ali o kazenskih obtožbah ne velja, kar zadeva pravo Unije in njegovo izvajanje;
- člen 50 ustreza 4. členu Protokola št. 7 k EKČP, vendar se njegovo področje uporabe razširi na raven Evropske unije in velja med sodišči držav članic;
- končno se državljani Evropske unije v okviru področja uporabe prava Unije ne smejo obravnavati kot tujci, in sicer zaradi prepovedi vsakršne diskriminacije glede na državljanstvo. Zanje se omejitve, predvidene v 16. členu EKČP v zvezi s pravicami tujcev, v tem okviru ne uporabljajo.

Pravilo o razlagi, vsebovano v odstavku 4, temelji na besedilu člena 6(3) Pogodbe o Evropski uniji in ustrezno upošteva pristop Sodišča glede skupnih ustavnih tradicij (npr. sodbi z dne 13. decembra 1979 v zadevi Hauer, 44/79, rec. 1979, str. 3727, in z dne 18. maja 1982 v zadevi AM&S, 155/79, rec. 1982, str. 1575). Po tem

pravilu je treba zadevne pravice iz Listine namesto s strogim pristopom »najnižjega skupnega imenovalca« razlagati na način, ki omogoča visoko raven varstva, ustrezno pravu Unije in skladno s skupnimi ustavnimi tradicijami.

Odstavek 5 pojasnjuje razlikovanje med »praviciami« in »načeli« v Listini. V skladu s tem razlikovanjem je treba pravice posameznikov spoštovati, medtem ko je treba načela upoštevati (člen 51(1)). Načela se lahko izvajajo z zakonodajnimi ali izvedbenimi akti (sprejetimi s strani Unije v okviru njenih pristojnosti in s strani držav članic samo pri njihovem izvajanju prava Unije); za sodišča postanejo torej pomembna šele pri razlagi ali reviziji teh aktov. Vendar niso razlog za neposredne zahteve po pozitivnem ukrepanju institucij Unije ali organov držav članic. To je v skladu s sodno prakso Sodišča (glej zlasti sodno prakso v zvezi s »previdnostnim načelom« iz člena 191(2) Pogodbe o delovanju Evropske unije: sodba Sodišča prve stopnje z dne 11. septembra 2002 v zadevi Pfizer proti Svetu, T-13/99, rec 2002, str. II-3305, s številnimi sklicevanji na prejšnjo sodno prakso, in vrsta sodb v zvezi s členom 33 (prej 39) glede načel kmetijskega prava, npr. sodba Sodišča v zadevi Van den Berg, C-265/85, rec. 1987, str. 1155: ocena načela stabilizacije trga in razumnih pričakovanj) in s pristopom v ustavnih sistemih držav članic do »načel«, zlasti na področju socialnega prava. Tako na primer spadajo k načelom, priznanim v Listini, členi 25, 26 in 37. V nekaterih primerih lahko člen Listine vsebuje značilnosti pravice in načela, kot npr. členi 23, 33 in 34.

Odstavek 6 se nanaša na razne člene v Listini, ki se v duhu subsidiarnosti sklicujejo na nacionalne predpise in običaje.

Pojasnilo k členu 53 – Raven varstva

Namen te določbe je ohraniti raven varstva, ki jo na svojih področjih uporabe trenutno zagotavljajo pravo Unije, pravo držav članic in mednarodno pravo. EKČP se omenja zaradi njenega pomena.

Pojasnilo k členu 54 – Prepoved zlorabe pravic

Ta člen ustreza 17. členu EKČP:

»Nobene določbe v tej Konvenciji ni mogoče razlagati tako, kot da vsebuje za katerokoli državo, skupino ali posameznika pravico do kakršnekoli dejavnosti ali dejanja, ki je usmerjeno h

kršenju katerihkoli pravic ali svoboščin, ki so tu določene, ali k njihovem omejevanju v večjem obsegu, kot je določeno v tej Konvenciji.«